

**Ахборот-кутубхона маркази
Ахборот-библиография бўлими**

**Mangulikka muhrlangan
mutaffakkir.**

**Буюк мутафаккир, шоир Алишер Навоий
таваллудининг 580 йиллигига бағишланга
услубий тавсиянома**

Ушбу услубий тавсиянома ахборот-кутубхона марказларига услубий ёрдам кўрсатиш бўлими томонидан тайёрланди.

Тузувчи:-Ахборот-кутубхона маркази Ахборот-библиография бўлими хизмат раҳбари Д.Алобидинова

Ушбу тавсиянома ғазал мулкининг султони, буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий таваллудининг 580 йиллигига бағишлаб тузилди. Тавсияномада Алишер Навоийнинг ҳаёти ва ижоди, ёзган асарлари ҳақида маълумотлар ҳамда мактаб саҳнасида ўтказилиши мумкин бўлган 5-9 синф ўқувчиларига мўлжалланган тадбир сценарийси берилган.

Мазкур тавсияномадан АРМ ва АКМ ходимлари, мактаб ўқитувчилари ҳамда Алишер Навоий ижодига қизиққан барча китобхонлар фойдаланишлари мумкин.

Мангуликка муҳрланган мутаффаккир.

Бу йил жаҳон маданиятига қимматбаҳо дурдоналар қўшган буюк сиймолар орасида ўзбек халқининг шараф-шонини, миллий ифтихори бўлган Алишер Навоий таваллудига 580 йил тўлади. Унинг олқишларига сазовор бўлган истеъдоди ўзбек адабиётини ғоявий ва бадиий жиҳатдан юксак даражага кўтариб, чуқур инсоний эҳтирослар билан бойитди. У ўз халқинининг дунёкараши, фалсафий, ахлоқий тушунчаси, завқ-шавқ, тасаввур, орзу-умидларини кенг ва юксак бадиий ифодаларда буюк мутафаккир сифатида тасвирлади ва янги бадиий ижоднинг қудратли намунасини намойиш этди.

Алишер Навоий ўзбек тилининг бениҳоя бойлигини, турли фикр мушоҳадаларини ифода этишда қудратли кучга ва имкониятга молик эканлигини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан исботлаб берди. Ўзбек тилини ўз замонига қадар мисли кўринмаган даражага кўтарди, ўзбек

тилида хилма-хил чуқур маъноларини ранго-ранг бадиий тасвирларда санъаткорона ифода қилиб, ўзбек тилининг гўзаллигини, жўшқинлигини, қудратини, жозибасини, инсон ақлини юксалтирувчи кенг фазоларга эга эканлигини кўрсатди.

Навоий даҳоси, ақлу идроки
Шеърят дунёсин қадрин улғайтмиш.
Ҳар дoston, ҳар ғазал, ҳар битта сатри
Ҳар дилда инсонга ихлос уйғотмиш.

АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИ

Ўзбек халқининг улуғ маърифатпарвари, мутафаккири ва буюк шоири Алишер Навоий 1441 йил, 9 февралда Ҳирот шаҳрида дунёга келди. Бўлажак шоир болалик даврлариданоқ Темурий шахзодалар билан тарбиялана бошлайди. Чунки унинг отаси Ғиёсиддин Кичкина темурийлар авлодидан эди. Алишер ўзининг ўқиши, одоби билан бошқалардан ажралиб турар эди. Алишер Ҳиротда ва Машҳадда ўқиган, мантиқ, фалсафа, мусиқа, ҳуснихат ва бошқа фанларни, араб ва форс тилларини ўрганган. Навоий ўн беш ёшиданоқ истеъдодли шоир сифатида халқ оммасига танилган. Ўзбек тилидаги шеърларига “Фоний” тахаллусларини қўйган. Унинг ўзбек тилидаги ҳамма шеърлари “Болалик ажойиботлари”, “Ёшлиқ нодирликлари”, “Ўрта ёш гўзалликлари”, “Қариликнинг фойдалари”, тўрт қисмдан иборат “Ҳазойин ул-маоний” тўпламига, форс тилидаги шеърлари эса “Девони фоний” тўпламига жамланган.

Шоир мактабдор ёки мударрис бўлиб дарс берган бўлмаса ҳам, таълим-тарбия ишида жуда катта хизматлар қилди. Илм-маърифат ҳомийси бўлган Навоий мактаб ва маориф ишларига ҳар доим катта эътибор берди. Меҳнаткаш халқ болаларини ўқитиш ва тарбиялаш учун мактаб ва мадрасалар ташкил этишни давлат олдида турган бош масалалардан бири деб қаради, илм аҳлларига, муаллимларга муҳаббат билан муносабатда бўлди.

Алишер Навоий ёш авлодларнинг илм ҳунарни ва яхши инсоний фазилатларни эгаллаган бўлишини орзу қилди. Бу ҳақда шоир ўзининг “Махбуб ул-қулуб” достонида, ҳар қандай ҳолатда ҳам, агар у подшо

бўлиб кетса ҳам устоз-ўқитувчи олдида қарздор эканлигини таъкидлаш билан муаллимлик касбини улуғлайди.

*Ҳақ йўлида кимки сенга бир ҳарф ўқитган бўлса,
Унинг ҳаққини юзта хазина билан ҳам адо қилиб бўлмайди.*

Навоий ўзининг кўп асарларида болалар тарбиясига оид фикрларни илгари сурди. Айниқса, “Хамса”га кирган “Ҳайрат ул-аброр”, “Фарҳод ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун” каби дostonларининг баъзи бобларини бола тарбияси эгаллаганини кўрамыз. Булар орасида “Ҳайрат ул-аброр” (Яхши кишиларнинг ҳайратланиши) фалсафийлиги, ижтимоий-сиёсий ва ахлоқий-таълимий масалаларни камраб олганлиги билан ажралиб туради. Шоир болаларни ўқимишли, одобли, ҳалол, пок, саҳий бўлишга, ота-онани, ўзидан катталарни ҳурмат қилишга, инсофли ва адолатли кишилар бўлиб камол топишга ундайди.

“Ҳайрат ул-аброр” дostonининг олтинчи бобида шоир одоб ва камтарликни улуғлаб, таълим-тарбияга оид қимматли фикр мулоҳазаларни баён этади.

Дostonнинг ўнинчи бобида тўғрилиқ, ростгўйлиқ ғояси илгари сурилади. Жумладан, “Шер ва Дуррож” масалида ёлғончилик ва эгриликнинг ёмон оқибатлари очиб берилади.

Шоирнинг ўн биринчи ҳикояти ҳам диққатга сазовордир. Шоир унда илм-фанга, илм аҳлига юксак баҳо беради, кишиларни илм олишга, олимларни иззат-ҳурмат қилишга чақиради. Одамни вояга етказишда асосий омиллардан бири тарбия эканлигини уқтиради. Навоийнинг таъбирича, тарбиянинг мақсади – ёш авлодни халқпарвар, билимли, энг яхши фазилатларга эга киши қилиб вояга етказишдир.

Навоийнинг фавқулodда истеъдоди уч-тўрт ёшларида намоён бўлган. Ўшанда у биринчи марта шеър ёд олган, ҳурматли кишилар даврасида шеър ўқиб, уларнинг ҳайратига сазовор бўлган. Бу Алишернинг болалиқ чоғидаги Ҳиротда энг машҳур шоир Амир Қосим Анварнинг бир ғазали эди. Уч-тўрт яшар Алишернинг битта ғазални ёд олиши, адабиётшунос олим Иззат Султоннинг таъкидлашича, бу ерда боланинг қобилиятидан ташқари яна бир одатнинг таъсири бор: ўрта

асрларда Осиёда, Шарқда кичикликдан бутун-бутун шеърларнигина эмас, ҳатто катта китобларни ҳам болага ёд олдиришга тўғри келар, боланинг ёд олиш қобилиятини тарбиялаш педагогиканинг энг муҳим вазифаларидан эди.

Алишер бир куни устози Мавлоно Лутфийг:*Оразин ёпқоч, кўзимдин сочилур ҳар лаҳза ёш, Бўйлаким, пайдо бўлур юлдуз, ниҳон бўлгоч қуёш.*

деб бошланган ғазалини ўкиб берганида, Лутфий, агар иложи бўлганда барча шеърларимни шу икки мисрага алмашган бўлардим, дейди. Бу мақтов йигирма ёшли шоир учун катта мукофот эди.

Навоий ҳунар аҳлини улуғлайди, барча соф виждонли одамларнинг манфаатларини ҳимоя қилиб, илғор ахлоқий қоидаларни ташвиқ этади. У ўз ижодий фаолиятида ахлоқ, одоб масалаларига алоҳида эътибор беради. Шоирнинг фикрича, одоб одамнинг олижаноб фазилатларидан биридир. Одобли киши очик юзли, хушмуомала, ёқимли бўлади. Одобли одам доимо ҳурмат ва иззатда бўлади. Ота-она, ака-ука, опа-сингилни, дўстларни ҳурмат, иззат қилмоқ ҳар бир одобли кишининг бурчидир. Ширин сўз ҳар киши учун энг яхши фазилатдир.

Навоий ота-оналарни ўз болаларини, ёш авлодни чин инсонга хос бўлган энг яхши фазилатлар эгаси қилиб тарбиялашга даъват этади:

Топдинг чу яхшилик топшургул,
Ўргат адабу яхши қилиқ эткургил.
Ҳар неча адаб бўлса, каттиқ эткургил,
Ҳайлиға адаб қилиб, сабоқ эткургил.

Алишер Навоий ўз ижодида одамларни қарамли, саҳоватли ва ҳимматли бўлишга ундайди ва ёшларни ҳам шундай фазилатли қилиб тарбиялашга чақиради. Айниқса “Фарҳод ва Ширин” достонида илгари сурилган юксак инсоний ҳислатлар, инсонпарварлик ғоялари ёш китобхонлар маънавиятига ҳам чуқур таъсир этади, уларни халқ, ватан учун муносиб инсон бўлиб этишишларига хизмат қилади.

Алишер Навоий ҳаёти давомида инсон манфаати учун курашди. Инсонларга яхшилик қилишда барчага ўрнак бўла олди.

Алишер Навоий ариқ ва каналлар қазиш, йўл ва карвонсаройлар қуриш, йўлларда йўловчилар хавфсизлигини таъминлаш, ўқув муассасаларини ташкил этиш, ёшларнинг таълим олишини уюштириш, улар учун ётоқхоналар қуриш, мударрисларни тўплаш, ўқув ишларини ташкил этиш, уларни моддий ва маънавий рағбатлантириб бориш, касалхоналар, шифохоналар қуриш борасида катта ишларни амалга оширди. У марҳумлар руҳини ёд этишдек эзгу ва савоб ишларга бош бўлди. Қабристонлар ва чекка жойлар ободонлиги учун ҳам қайғуради. Ҳар бир асарида инсонни қуйлади, фақат яхшилик, савоб иш қилишга, эзгуликка чақирди. Сабр қаноатли бўлишга, камтар, саҳий ва олижаноб бўлишга ундади.

*Даврондан не келса, айлама исён,
Тақдиринг не берса, сабр айла, инсон.
Бўлмагур гаплардан қулогинг тий,
Номаъқул сўзлашдан тийилсин забон.*

Алишер Навоий ўз асарларида ҳалқ оғзаки ижодидан, айниқса, мақоллардан самарали фойдаланиш билан бирга, ўзи ҳам таълим-тарбиявий аҳамиятга эга бўлган бир қанча ҳикматлар яратди. Масалан,

Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ.

***

Тилга эътиборсиз – элга эътиборсиз.

***

*Оз-оз ўрганиб доно бўлур,
Қатра-қатра йиғилиб дарё бўлур.*

***

*Билмаганни сўраб ўрганган олим,
Орланиб сўрамаган ўзига золим.*

Навоий қолдирган улкан ижодий, маънавий мерос асрлар давомида ҳамон ўқиб келинмоқда, ўрганилмоқда. Шоир ва адабиётшуносларимиз унинг ижодидан илҳомланиб шеърлар, муҳаммас ва ғазаллар ёзишмоқда. Адабиётшуносларимиз Алишер Навоий ижодини янги қирраларини кашф қилишмоқда.

Алишер Навоий ҳикматларидан

-Кишининг одоби унинг бойлигидан яхшидир.
Охират савоби дунё роҳатидан яхшидир.

-Тил зарбаси-тиш оғриғидан кучлироқ.

-Ёмон дўст – шайтон.

-Тил сукути -инсон саломатлиги.

-Сени ёмонликка бошлаган киши душманингдир.

-Кимки кўнгилни қаттиқ сўз билан жароҳатлар экан, унга аччиқ тил заҳарли найзадек санчилади.

-Мулойим сўз - ваҳшийларни улфатга айлантиради, сеҳргар-оҳанг билан афсун ўқиб, илонни инидан чиқаради.

-Кўп, бемаза сўзлайдиган эзма – кечалари тонг отгунча тинмай ҳурадиган итга ўхшайди. Тили ёмон одам халқ кўнглини жароҳатлайди, ўз бошига ҳам офат етказди.

ҚАРО КЎЗУМ

Қаро кўзум, келу мардумлуғ эмди фан қилғил,
Кўзум қаросида мардум киби ватан қилғил.

Юзунг гулига кўнгул равзасин яса гулшан,
Қадинг ниҳолиға жон гулшанин чаман қилғил.

Таковарингға бағир конидин хино боғла,
Итингға ғамзада жон риштасин расан қилғил.

Фирок тоғида топилса туфроғим, эй чарх,
Хамир этиб яна ул тоғда кўҳкан қилғил.

Юзунг висолиға етсун десанг кўнгулларни,
Сочингни бошдин-аёғ чин ила шикан қилғил.

Хазон сипоҳига, эй боғбон, эмас монёъ
Бу боғ томида гар игнадин тикан қилғил.

Юзида терни кўруб ўлсам, эй рафик, мени
Гулоб ила юву гул баргидин кафан қилғил.

Навоий, анжумани шавқ жон аро тузсанг,
Анинг бошоғлиғ ўқин шамъи анжуман қилғил.

ОРАЗИН ЁПҚАЧ КЎЗИМДИН...

Оразин ёпқач кўзумдин сочилаур ҳар лаҳза ёш,
Ўйлаким пайдо бўлур юлдуз, ниҳон бўлғач қуёш.

Қут бир бодому ерим гўшан меҳроб эди,
Ғорати дин этти ногаҳ бир балолиқ кўзу қош.

Бу дамодам оҳим ифшо айлар ул ой ишқини,
Субҳнунг бот-бот дами андоғки айлар меҳр фош.

Бўсае қилмас мурувват, асру қаттиқдур лабинг,
Десам оғзи ичра айтур лаъл ҳам бор навъ тош.

Новакинг кўнглимга киргач жон талашмоқ бу экин,
Ким қилур пайконини кўнглум била жоним талош.

Умри жовид истасанг фард ўлки, бўстон Хизридур,
Сарвким даъб айлади озодалик бирла маош.

Қоши оллинда Навоий берса жон, айб этмангиз,
Ғар будур меҳроб, бир-бир қўйгусидир барча бош.

МУБТАЛО БЎЛДИМ САНГА

Кўргали хуснунгни зору мубтало бўлдум санга,
Не бололиғ кун эдиким, ошно бўлдум санга.

Ҳар неча дедимки кун-кундин узай сендин кўнгул,
Ваҳки, кун-кундин батаррак мубтало бўлдум санга.

Мен қачон дедим: "Вафо қилғил манга" зулм айладинг,
Сен қачон дединг: "Фидо бўлғил манга" бўлдим санга.

Қай пари пайкарга дерсен телба бўлдунг бу сифат,
Ей пари пайкар, не қилсанг қил манга, бўлдум санга.

Ей кўнгул, тарки насиҳат айладинг овора бўл,
Юз бало етмаски, мен ҳам бир бало бўлдум санга.

Жоми Жам бирла Хизр суйи насибимдур мудом,
Сокиё, то тарки жоҳ айлаб гадо бўлдум санга.

Ғусса чангидин навое топмадим ушшоқ аро,
То Навоийдек асиру бенаво бўлдум санга.

УЛУҒ АЛЛОМАЛАР АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАҚИДА

Буюк шоир ва мутаффақир, атоқли давлат ва жамоат арбоби Алишер Навоийнинг бебаҳо ижодий-илмий мероси нафақат халқимиз, балки жаҳон адабиёти тарихида, миллий маданиятимиз ва адабий-эстетик тафаккуримиз ривожига алоҳида ўрин тутди. Улуғ шоир ўзининг

шеърӣй ва насрий асарларида юксак умуминсоний ғояларни, она тилимизнинг беқиёс сўз бойлиги ва чексиз ифода имкониятларини бутун жозибаси ва латофати билан намоён этиб, ер юзидаги миллионлаб китобхонлар қалбидан муносиб ва мустаҳкам ўрин эгаллади.

(Шавкат Мирзиёев)

Агар бу зотни авлиё десак, у авлиёларнинг авлиёси, мутафаккир десак, мутафаккирларнинг мутафаккири, шоир десак, шоирларнинг султонидир.

(Ислом Каримов)

Туркий тилда қалам тебратиб балоғат ва фасохат майдонида от сурган Навоий, агар бу асарларни форс тилида яратганларида, форсийгўйларга сўз қолмасди.

(Абдураҳмон Жомий)

Назм тариқининг барча навъида соҳибқиронлик макомини эгаллабдур.

(Хусаин Байқаро)

Туркийда ҳеч ким онингча кўп ва хўп шеър ёзмабдур. *(Бобур Мирзо)*

Дунёнинг қайси мамлакатаида яшаётганидан қатъи назар, ўзбекман деган инсон ўзини Навоий қавмига мансуб кўради, бу билан фахрланади ва бу унга ўзига хос миллий масъулият юклайди.

(Адабиётшунос Нажмиддин Комилов)

Навоий шеърияти сеҳрининг қудрати шу қадарки, гоҳида бундай сатрларни битиш инсон қўлидан келмайдиган ишга ўхшайди. Менга Навоий сўзи ғойибдан келган сеҳрли нидодек инсон зоти учун ғайримумкин бўлган соҳирликдек туюлади.

(Шоир эркин Воҳидов)

Навоий ижоди бир калит. Бу калитни қўлга киритган одам ҳам мумтоз адабиёт сирларини эгаллайди, ҳам Шарқ маънавияти хазинасига эшик очади.

(Адабиётшунос Иброҳим Хаққул)

Навоий миллат дарди билан оғриб ўтган шоир, агар миллат шоир яратган бадиий мўжизалардан ҳайратланмай қўйса, Навоий руҳи биздан асло рози бўлмайди.

(Шоира Турсуной Содиқова)

Алишер Навоийдек шоирни инъом этган ўзбек халқига бекиёс раҳматлар бўлсин.

(Н.И.Конрад)

**Алишер Навоий ҳаёти ва ижодига бағишланган
китоб кўргазмасини ташкил қилишда
фойдаланиш мумкин бўлган тахминий мавзулар**

1. “Ғазал мулкининг султони”.
2. “Навоий – ўзбек миллатининг ғурури”.
3. “Улуғ мутафаккир ва буюк шоир”.
4. “Буюкликка тенглашган бобомиз”.

**Алишер Навоий ҳаёти ва ижодига бағишлаб
китоб кўргазмасини ташкил этиш учун
адабиётлар рўйхати**

Навоий.Алишер, Сабъаи Сайёр: Насрий баёни билан / Алишер Навоий; Насрий баённи тайёрловчилар: И.Махсум,С.Ҳасанов.-Т.:Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2006.-440 б.

Навоий.Алишер, Ҳайрат ул-аброр. Лайли ва Мажнун. Сабъаи Сайёр: Танланган асарлар.- / Алишер Навоий; Нашр этувчи: А.Арипов.-Т.:СМИ-АСИА,2009.-695 б.

Навоий.Алишер, Ҳазойин ул-маоний: Тўла асарлар тўплами: 10 жилдлик ,1-жилд / А. Навоий; ЎзР ФА, А. Навоий номидаги тил ва адабиёт ин-ти.-Т.: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2013.-804 б.

Ж.1: Ғаройиб ус-сиғар.-804 б.

Навоий.Алишер, Ҳамса: Тўла асарлар тўплами: 10 жилдлик , / А. Навоий; нашрга тайёрловчилар: И.Ҳақкул; масъул муҳаррир С.Рафиддинов; ЎзР ФА, А. Навоий номидаги тил ва адабиёт ин-ти.-Т.: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2013.-812 б. Ж.6: Ҳамса: Ҳайрат ул-аброр. Фарҳод ва Ширин.-812 б.

Ойбек.

Навоий.Роман/ Ойбек.-Т.: Ўқитувчи,1985.439 б.

Навоийнинг нигоҳи тушган.../[Тузувчилар: .Али,Б.Қосимов,Р.Нурматова; Сўз боши: М.Али ва Б.Қосимовники].- Т.:Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986. 400 б. Мундарижада: А.Югнакий, Хоразмий, Лутфий, Ю.Амирий, Саккокий, Ҳ.Хоразмий,Атойи, С.Аҳмад, Гадоий, Яқиний, М. Солиҳ.

Алишер Навоийнинг 580 йиллигига бағишлаб “Навойдан сўз очсам агар”

деб номланган адабий-бадний кеча сенаариси

Саҳна Алишер Навоий расмлари,буклетлар,асрлари,слайд видёроликлар, шоир сўзлари ёзилган шиорлар билан безатилган.

Дастлаб саҳнага қуй садоси остида икки бошловчи, сўнг эса ўқувчилар чиқиб келади.

1-бошловчи:

Ўзбегим сўзин аввал ассаломданбошланур
Бош эгиб дўстларга маром эҳтиромдан бошланур,
Гар келса дўсту биродар хуш келдингиздан бошланур
Ўзбегим сўзин аввал ассаломдан бошланур ,

2-бошловчи:

Ассалом,даврамизнингкувноқўғил-қизлари.

Шеърятосмонингенгчақноқюлдузлари!

дўстларим, бу бизнинг ширин калом.

кўксимизда,деймиз сизга ассалом

Қабул айланг

Қўлимиз

1-бошловчи:Ассаломуалайкум,

хурматлиустозлар,азизўқувчилар,даврамизқатнашчилари! Мана бугун биз сизлар билан буюк бобокалонимиз,шеърят осмонининг порлок куёши,халқ ҳомийси,давлат арбоби ва буюк шоир Мир Алишер Навоийнинг 580 йиллигини нишонламоқдамиз.

2- бошловчи: “Даврон элининг жисмида жон бўлгон” мўтабар устозлар,ассалому алайкум!Назм ва наво шукуҳи уфириб турган даврамизга, хуш келибсиз!

Бугунги кунда халқимиз ўтмиш меросимизга катта ҳурмат билан муносабатда бўлмоқда.Навоий таваллудининг 580 йиллиги Республикамизнинг барча ҳудудларида,мактаб,касб-хунар коллежлари,академик ллитсей ва оилй ўқув юртларида турли тадбир ва тантаналар орқали кенг нишонланмоқда.

1-Ўқувчи:Бугунги кундаАлишер Навоий меросига бўлган муносабат яна ҳам кучайди. Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг **“БУЮК ШОИР ВА МУТАФАККИР АЛИШЕР НАВОИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 580 ЙИЛЛИГИНИ КЕНГ НИШОНЛАШ ТЎҒРИСИ”ДА ҚАРОРИ**Навоийни яна ҳам кенгроқ ўрганиш, унинг асарларини халқимизга содда, тушунарли тарзда етказиш зарурлигини уқтирганлар.

1- Ўқувчи: Биринчи Президентимиз И.А.Каримов "Юксак маънавият енгилмас куч "асарларида" Биз Навоийни авлиё десак ,авлиёларнинг авлиёси, мутафаккир десак,мутафаккирларнинг мутафакири, шоир десак шоирларнинг султониدير,"-дея эътироф этганлар.

2- Ўқувчи: Ассалом,Навоий, мўтабар устоз!

Халқим эъзозлаган буюк аждодим.

Ассалом,бобожон ,буюк аллома,

Йўлим ёритгувчи буюк аждодим!

4-Ўқувчи:

Нурли ўтмишимиз нурафшонисиз,

Буюк бир миллатнинг буюк шонисиз.

Бобожон,дилларда сўнмас меҳрингиз,

Аждодлар ғурури,қалб,виждонисиз.

5-Ўқувчи: Жаҳонки муқаддас нени кўрибди,

Барига онасан,ей қодир ҳаёт.

Беш юз йил нарида бокиб турибди,

Нурли бу юзларга нуроний бир зот.

6-Ўқувч :

Шу буюк ўғлингни ардоқлаб дилдан,

Халқим , таъзим этсанг арзигаъ тамом.

Унинг номи билан бирга битилган

Дунё дафтарига ўзбек деган ном.

7-Ўқувчи: Бойқаро ирғишлаб истк отида

Жаҳонга боққанда мисли бола шер,

Хирот дарвозасин бир қанотида

Шеърый лашкарини тизган Алишер

8-Ўқувчи:

Дунёда бирор ном қолдирмоқ учун

Юрт бузиш шарт эмас,деган гап-ку ,рост.

Кимдир пеш қилганда найзанинг кучин

Алишер қаламни,кўрсатган ,холос.

9-Ўқувчи: Нидо тингла, бу кун,юртинг тарафдан,

эй,йироқ Хиротда маскан топган эр!

Огоҳ бўл,Алишер,сен ушбу гапдан:

Хар икки наберанг – бири Алишер.

10-Ўқувчи: Байтингга бир бора қовушган ҳар лаб,

Такрорлаб келгуси Маҳшаргача то

Қаратиб турибсан бу ён, не ажаб ,

Миллиард мартабали жаҳонни, ҳатто

1- **бошловчи:**Бу олам ганжида сўздир бебаҳо,

Беш асрки миллатим руҳида даво,

Баркамол руҳимга баркамол даҳо,

Миллатим қалбида жўш урган наво

Навоий буюқдир , Навоий даҳо

2- **бошловчи :**Лайлининг забони куйдирар тилим,

Шириним йиғлайди бедор руҳимда.

Маърифат боғида боғбондир дилим,

“Хамса”си сирдошдир бедор тунимда,

Навоий суюқдир , Навоий даҳо

1-Ўқувчи:Навоий умрини халқ ва юртга бағишлади.У шоир

адабиётшунос,донишманд,тарихчи,тилшунос,ўзбек адабий тилига асос

солган мутафаккир,илм-фан ҳомийси.Навоий буюқлигининг бир қирраси

200.000 мисра ёзганива 100.000 мисра ёд биладиган,ранг-баранг жанр ва

мавзуларда асар ёза олган шахс,илоҳий нур эгаси.

2-Ўқувчи:А.Навоий ўзбек адабиётининг деярли барча жанрларида ижод

қилди.1465-1466-йилларда унинг мухлислари шеърларини

тўплаб“Девон“туздилар.

3-Ўқувчи: 1491-1493 йилларда тазкирачиликка оид”Мажолис ун-нафоис”,арузга доир “Мезон ул-авзон”, лугатшуносликка оид”Саъяту абухур” каби асарлари билан ўзбек адабиётини бойитди.

4-Ўқувчи:Икки тил муҳокамасига бағишлаб,1499-йили “Муҳокамат ул-лугатайн”асарини ёзди.

5-Ўқувчи:Навоий дўстлари ва яқинларини қадирлайди.Дўстларига бағишлаб “Ҳилолия”,”Ҳолати Саид Ҳасан Ардашер ”,”Ҳолати Пахлавон Муҳаммад” каби асарлар ёзди.

6-Ўқувчи:Дўстлари ва яқинларига ёзган хатларини жамлаб,1492-йили”Муншаот”,қуш тилига бағишлаб”Лисон ут -тайр”асарлари билан ўзбек адабиёти нодир дурдоналарини яратди.

6-Ўқувчи:Умрининг охирида ,яъни 1500-йилда фалсафий-ахлоқий мавзуда “Маҳбуб ул-қулуб” асарини ёзиб,илк бор турк тилида 1483-1485 йиллар мобайнида “Ҳамса” асарини ёзиб ,хамсачилик анъанасини давом эттирди.

1- бошловчи:Беш асрим назмий саройни,
Титратади занжирбанд бир шер.
Темур тиғи етмаган жойни ,
Қалам билан олди Алишер

2-бошловч :Шеърят оламида тенгсиздир шайдо,
Ғазалларин ўкиб Лутфийдир шайдо
Қаламин тебратган икки дил аро,
Қутлуг ёшинг муборақ Навоий бобом.

1-бошловчи:Хондамирнинг “Макорим ул- ахлоқ ”асарида келтирилишича ҳатто ёш Алишернинг теран ақл – заковати ва кучли сўз қудратига Мавлоно Лутфий ҳам тан беради.

Навоийнинг Лутфий билан учрашуви:

Навоий:Ассалому алайкум, устоз,мавлоно.

Лутфий:Ва алайкум ассалом, иним Алишер хўш,бугун менга қандай машқларингизни келтирган эрдингиз.

Навоий:Бир ғазал битган эрдим.Рухсат берсангиз ўқиб берсам.

Лутфий:Қани, ўқингчи.

Навоий:Оразин ёпғоч кўзимдин сочилаур ҳар лаҳза ёш,
Бўйлаким пайдо бўлаур юлдуз ниҳон бўлғоч қуёш.

Лутфий:Ва, алло,агар муяссар бўлса эрди , ўзимнинг форсий ва туркий тилларда
ёзган 12 минг байтимни шул ғазалга алмаштирган бўлаур
эрдим.Офарин,офарин,тасаннолар бўлсун .Насиб эрса сиз буюк шоир
бўлаурсиз.

Ўқувчилар иштирокида Навоийнинг “Фидо” ғазали куйга солиниб ижро этилади.

1-бошловчи:Бобокалонимиз Навоий умрининг охиригача ижод билан
шуғулланиб,инсонларни олийжанобликка,ҳамжиҳатликка,яхши инсоний
хислатларни ҳамроҳ қилиб ,ёмон иллатлардан сақланишга ундади.

2-бошловчи:Навоий бобомиздан мерос бўлиб қолган ҳикмат ва
рубойилари бизларга чароғон нур каби йўлимизни ёритиб туради.Енди
эса навбат ҳикматли сўз ва рубойиларга.

1-Ўқувчи:Бошни фидо айла ато қошиға
Жисмини қил сатқа ано бошиға
Тун-куниға айлагали нуру фош
Бирини ой айла бирини қуёш

2-Ўқувчи:Ватан таркини бир нафас айлама,
Яна ранжу,ғурбат ҳавас айлама.

3-Ўқувчи: Ақл ила олам юзин обод қил,
Хулқ илаолам элини шод қил

4-Ўқувчи:Чин сўзни ёлғонга чулғама,
Чин айта олур тилини ёлғонга булғама.

5-Ўқувчи: Ҳақ йўлида ҳар кимга ибодат бўлғай,
Яхши амал асбоби саодат бўлғай.
Гар яхши амал кишига одат бўлғай,
Умри бу амал бирла зиёдат бўлғай.

6-Ўқувчи: Ҳар ерда баҳор ўлса чаман бўлса керак,
Ҳар ерда чаман, гул-у суман бўлса керак,
Ҳар ерда хазон бўлса тикан бўлса керак,
Ҳар қайда тикан ранж-у миҳон бўлса керак

7-Ўқувчи: Зоҳид сенга хуру менга жанона керак,
Жаннат сенга бўлсин менга майхона керак,
Майхона аро соқию паймона керак,
Паймона неча бўлса тўла ёна керак.

8-Ўқувчи: Ғурбатда ғарибу шодмон бўлмас эмиш,
эл анга шафику меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтин қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулга тикондек ошён бўлмас эмиш.

9-Ўқувчи: Бу гулшан ичра йўқдир бақо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур яхшилик била чиқса от.

Ўқувчи қизлар иштирокида “Тановар” рақси ижро этилади.

1- бошловчи: Кўнгил покланади ,покланади руҳ,
Кенгликлар бағрида чарх урар хаёл
Юксак фазоларга етаклар шуқуҳ
Кетасан ўзингни унутган мисол,
Навоийдан байтлар ўқисанг.

2-бошловчи: Ошиқлар ҳолига гоҳи йиғлайсан,
Чорасиз қоласан ахтариб имкон.
Мажнунни саҳродан ёнибизлайсан
Ишқ дарди қалбингни айлағай вайрон,
Навоийдан байтлар ўқисанг.

Навоий бетакрор ва бокий сиймо.Навоий асарларарида Фарход ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Баҳром ва Дилоромнинг соф ва самимий муҳаббатларини тараннум этади.Енди навбат сахнавий кўринишга.Уйғуннинг “Навоийъ романидан олинган”Навоий ва Гули” маналогини тинглаймиз марҳамат!

1- Гули: Ҳамон ёдимдадур гул чоғи эрди,
Кўришган масканим гул боғи эрди
Очилган ранг-баранг гуллар чаманда
Куёшда барқ уриб айларди ханда
Очиб гул дафтарин булбул ўқирди,
Муҳаббат ҳақида дoston тўқирди.
эсимда қутқариб ҳижрон ўлимдин
Гапирган гаплари ушлаб қўлимдин
Қилиб тўй сўнг бўлурмиз бирга доим
Сени кўп кўрмасин менга худойим.
Ҳайҳот фақат мени кўп кўрди сенга
Ажал ўз захрини ичказди менга.

Енага: Қизим, тинчингни ол, безовта бўлма
Ҳа деб беҳудага ғамларга тўлма
Шукур қил Тангрига бир оз дурустсан.

Гули: Шукур, Тангри учун қурбон булурмен

Енага: Ҳали бир ғунчасен келгай баҳоринг
Очилгайсан ҳали кулгай наҳоринг

Гули: Оҳ қайдам, ғунчамен келмас баҳори
Очилмас ҳеч қачон, кулмас наҳори.

Енага: Сабр қил, жон болам, келур баҳоринг

Гули: Дунё бўҳтон ила, ғийбатга кондир
Қиличдин, найзадин бўҳтон ёмондир.

Енага: Навоий ҳеч қачон бўҳтончиларга
Қулоқ солган эмас, солмас уларга.
(Шу пайт саҳнага Алишер Навоий кириб келади.)

Навоий: Кўзим чиқсен сени кўргунча мундоқ
Кесилсен тил сени сўргунча мундоқ

Гули: Алишер, номусим, орим ўзимда,
Алишер, йўқ сира ёлғон сўзимда

Навоий: Гулим, англлат бу не ҳол

Гули: Менинг дардимни қўй, қўзғатмагин... Оҳ...

Сени кўрдим шу бас, Алҳамдулиллоҳ...

Навоий: Тушунтир, қийнама, англлат бу не ҳол

Гули: Саодат гунчасин зулм этди паймол
Фақат бир илтимос, кўркам чаманда,
Очиб гул – гунчалар этганда ханда
Саҳарлаб қилмайин одатни канда
Кириб гулзор аро сайр айлаганда
Кириб гулзор аро мисоли Фарход,
Чаман булбуллари қилганда фарёд,
Жувонмарг гунчани ҳам эсла, ёд эт.
Унутма, доимо руҳимни шод эт.

Навоий: Умидсиз бўлма ҳеч, ўйнаб кетарсен,
Севинч гулзорида парвоз этарсен.

Гули: Алишер не учун хўрлик яралган?!
Нечун жабр-у ситам, зўрлик яралган?!
(Қўлда ялонғочланган қилич билан Хусайн Бойқаро келади).

Хусайин: Ҳайҳот бу қандай шармандалик?!

Гули: Шоҳим, Алишерда гуноҳ йўқ! Уни мен чакиртирдим.

Ҳусайин: (таажжубда) Бу қандай ҳол?

Ғули: Шохим, сиз Мажиддинни...

Навоий: (ҳаёжонда) Мажиддин?

Ғули: Совчи қилиб юборганингизда кўнишга мажбур бўлдим. Чунки, у агар ҳарамингизга келишга рози бўлмасам, Алишернинг ҳалок этилишини айтди.

Ҳусайин: Алишерни ким ҳалок қилмоқчи экан?

Ғули: Сиз.

Ҳусайин: Бўхтон!

Ғули: Қўлингизда ялонғоч қиличингиз бўлмаса, сўзингизга балки ишонган бўлур эдим...

Ҳусайин: (қиличини ташлайди) Очиқроқ сўзланг.

Ғули: Яна қандай нарса ёпиқ қолди?

Ҳусайин: Алишер билан қандай муносабатда эканлигингиз мен учун қоронғу.

Ғули: Вазирингиз шохнинг хабари бор деган эди-ку.

Ҳусайин: Нимадан?

Ғули: Алишер билан менинг орамда бўлган муҳаббатдан.

Ҳусайин: (ҳаёжонда) Муҳаббат! Ё раббий, бу қандай ҳол.

Ғули: (Алишерга юзланиб) Мен ўламан, ҳозирга қадар ҳаммадан сир тутган дардимни айтмай иложим йўқ. Алишер, азизим! Мен аста таъсир қилувчи захар ичган эдим. (Ҳамма ҳаёжонда).

Навоий: Захар?!

Хусайин: Ё раббий, бу не ҳол?

Гули: Захар ўз ишини қилди. Адо бўлдим. Сўнгги тилагим сизни кўриб ўлиш эрди. Тангри тилагимни қабул этди. Шоҳим, Алишерга озор берманг, у буюк одам!

Хусайин: (боши қуйи солинган) Нечун аввалроқ билмадим? Янглишдим.

Гули: (безовта) Алишер, мени бу ердан олиб кетинг, ёлғиз қўлингизда жон берай.

Навоий: Гулим, бизнинг кунларимизда адолатнинг боши янчилди.

Замон донога дор, жоҳил учун ёр

Ёмонга гул берур, яхшига деб хор.

Ёмонга бахт берур, яхшини бадбахт

Қилур золим учун, бахш айлагай тахт.

Ўқувчи:Бугунги кунда вилоятимизнинг Навоий номи билан аталиши,вилоят марказида катта боғ ва боғда қад ростлаб турган бобомиз ҳайкали биз ёшлар учун фахр туйғусини шакллантиради.

2-Ўқувчи: Алишер Навоий бобомизга нафақат юртимизда ,балки жаҳон мамлакатларида ҳам катта ҳурмат ва эҳтиром кўрсатилмоқда.Чунончи,А.Навоий бобомиз хотирасига Москва, Токио,ва Боку шаҳарларида ҳайкал барпо этилиши ўзбек халқида нақадар буюк шахслар етишиб чиққанлигининг исботидир.

1-бошловчи: Навоий ғазалларида чин инсоний фазилатлар,Оллоҳга бўлган ишқ-муҳаббат ғоялари доимо илғари сурилган.

2-бошловчи:Алишер Навоий ўзбек адабиётида шеърӣй девонлар ёзиш анъанасини юксакларга кўтариб, ”Ҳазойин ул- маоний” яъни “Маънолар хазинаси” девонини ёзди. Шоир бу девонини тузар экан ,унда инсон умрини 4 фаслга бўлади ва ҳар бир девонига 650 тадан ғазаллар киритади.Навбат инсон қалбининг нозик торларини чертувчи ғазаллардан намуналарга:

1-Ўқувчи:

Кеча келгумдир дебон, ул сарви гулроиъ келмади,
Кўзларимга кеча тонг отгунча уйку келмади.
Лаҳза-лаҳза чикдим-у, чекдим йўлида интизор.
Келди жон оғзимғаву, ул шўхи бадхў келмади.
эй Навоий, бода бирла хуррам эт кўнгил уйин,
Не учунким, бода келган уйга қайғу келмади.

4-Ўқувчи: Меҳр кўп кўргиздим, аммо меҳрибоне топмадим,

Жон бача қилдим фидо, оромижоне топмадим.

Ғам била жонимга етдим, ғамғусоре кўрмадим,

Ҳажр ила дилхаста ўлдум, дилистоне топмадим.

Ул амон ичимда бўлсин эй Навоий, гарчи мен,

Бир замон ишқида меҳнатдин амоне топмадим.

5-Ўқувчи:

Кўргали ҳуснингни зор-у мубтало бўлдим санго,

Не балолиғ кун эдиким, ошно бўлдим санго.

Ҳар неча дедимки, кун-кундин узай сендин кўнгил, Ваҳики, кун-кундин
батаррак, мубтало бўлдим санго. Ғусса чангдин Навоий топмадим
ушшоқ аро,

То Навоийдек асир-у бенаво бўлдим санго.

1-бошловчи: Биз ёшлар мана шундай буюк мутафаккир шоиримиз
борлигидан фахрланамиз. Биз бугунги адабий кечамизда маънавиятимиз
сарчашмаси, миллий ифтихоримиз, ўзлигимизни англашга ўз ҳиссаларини
кўшган, Бобур бобомиз таърифича турк тилида “кўп ва хўб ёзган”, сўз
кудратини бутун дунёга тараннум этган Мир Алишер Навоий бобомиз
ҳақида қисман бўлса ҳам маълумотга эга бўлдик.

2-бошловчи Келинг, азиз ўқувчилар, биз ёш авлод ҳам Навоий сингари
буюк боболаримизнинг маънавий меъросини чин дилдан ўрганиб,
аждоқларимизга мунусиб авлод бўлайлик. Бугунги адабий кечамизни
ушбу сатрлар билан якунлаймиз:

1-бошловчи: Токи тинмас ҳаёт қўшиғи,

Очилади ҳаёт эшиги,

- Тебранади халқим бешиги,
Навоийдан сўз очсам агар.
- 2-бошловчи: Не-не зотлар келар боши хам,
Хаёлини кишанлаган ғам,
Тарқаб кетар туманлари хам,
Навоийдан сўз очсам агар.
- Ўқувчи: Разолатни қилганда барбот,
Мажнун чўлди айлади обод,
Тоғ-тошлардан келади Фарҳод,
Навоийдан сўз очсам агар.
- Ўқувчи: ”Қора кўзим”- илоҳий тилсим,
“Муножот”-дил-азалий масъум,
“Гулзорим” меҳрга таъзим,
Навоийдан сўз очсам агар.
- Ўқувчи: Қафасларни синдирар булбул,
Тушовларни узади дул-дул,
Куёш билан қовушар кўнгил,
Навоийдан сўз очсам агар.
- Ўқувчи: Янги авлод қаламлар йўнар,
Минг бир йиллик аламлар сўнар.
Бийрон булбул қўлимга қўнар,
Навоийдан сўз очсам агар.

1-бошловчи: Азиз даврамиз қатнашчилари, барчангизга шеърят байрами муборак бўлсин. Шунинг билан бугунги Алишер Навоий таваллудининг 578 йиллигига бағишланган “Навоийдан сўз очсам агар” деб номланувчи адабий-бадний кесамиз ўз ниҳоясига етди.

2-бошловчи: Ётиборингиз учун раҳмат!

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ашурова Г. Навоий “Дилкушо боғлар” оралаб...[Улуғ сиймо ҳақида]/ Тил ва адабиёт таълими.-2016.-11 сон.-Б.46-48.
2. Бердиева З. Алишер Навоий ижодида инсонпарварлик/ ХХИ асрда болалар китобхонлиги: “Ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда оила ва кутубхона ҳамкорлиги” мавзусидаги конференция материаллари.-2012.-май.-Б.3-6.
3. Латипова М. Навоийни англаш:[Алишер Навоий ижодига яна назар]/ Маърифат.-2016.-№92.-Б.10.
4. Мадиев О. Инсонни уйғотган шоир.-Маърифат, 2016 йил 3 декабр.-№97, бет 11.
5. Мардиева Ў. Навоийдек бобом бор, кўксим осмон, ўзбегим!/
Бошланғич таълим: Илмий-методик, ахлоқий-таълимий, оммабоп журнал. 2016.-№12.-декабр.-Б.4-5.
6. Сирожиддинов,Ш. Ишқ фалсафаси: [Алишер /Навоий ижоди ҳақида] / Ш.Сирожиддинов // Ўзбекистон адабиёти ва санъати.- 2020.-7 фев.-Б.1-4. №6.
Марғилоний,И.М. Навоийдан зиё топдим: [шеър] / И.М.Марғилоний // Ўзбекистон адабиёти ва санъати.-2020.-7 фев.- Б.1. №6.